

Principy protiextremistické politiky České republiky

V České republice se dosud vedou politické i odborné spory o to, jakým způsobem postupovat vůči nepřátelům demokracie, tj. vůči politickým extremistům. Ovšem i o to, koho takto označit, neboť tím ho vyřazujeme z politického boje a můžeme proti němu použít mocensko-právní prostředky. Opatření vůči politickým extremistům napomáhají stabilizovat formu politického režimu, protože chrání jeho základní normy a hodnoty. V tomto ohledu se potom protiextremistická politika stává součástí bezpečnostní politiky demokratického státu, která zahrnuje celý soubor opatření sledující zajištění národní bezpečnosti. Dlužno dodat, že veřejnost není zatím dostatečně a pravidelně informována o této problematice, neboť do centra mediální pozornosti se političtí extremisté dostávají buď ve spojitosti s výsledky voleb [1], s násilnými útoky mladých neofašistů vůči lidem tmavší pleti, nebo naopak se zásahy státních bezpečnostních složek vůči nim.

Ostré diskuze o těchto opatřeních se vždy vedou v průběhu zpracování a následném zveřejnění zpráv o extremismu na našem území, kde jsou uvedeny i konkrétní extremistické subjekty [2]. V tomto ohledu není dosud jasné, kam zařadit parlamentní KSČM [3]. Přes tyto spory, které se objevují ve většině zemí Evropské unie, je nutno konstatovat, že postupně dochází k upřesňování a precizaci naší protiextremistické politiky s tím, že oficiálně stanovené principy stále absentují. Navíc je u nás protiextremistická politika utvářena v rámci široce a komplexně pojaté bezpečnostní politiky státu, přičemž samotný výraz „protiextremistická politika“ je spíše užíván v akademické sféře a to v užším a širším pojetí, což bude dále ukázáno.

Širší pojetí protiextremistické politiky

Někteří odborníci [4] zdůrazňují, že protiextremistická politika v nejširším slova smyslu napomáhá vytvářet takové sociálně-politické a kulturně-duchovní prostředí, v jehož rámci se lidé cítí být bezpeční a nemají důvody zásadním způsobem měnit pravidla politické hry a hodnoty, na nichž demokratický stát spočívá. V tomto pojetí je potom protiextremistická politika součástí bezpečnostní politiky, která představuje komplex opatření směřujících k zajištění státní nezávislosti, teritoriální integrity a přežití vlastního obyvatelstva. Bezpečnostní politika kromě toho chrání i základní hodnoty, principy a normy, které stabilizují daný politický režim a poskytují ústavně-legální rámec občanského politického života.

Političtí extremisté jako antisystémová opozice představují permanentní potenciální hrozbu pro bezpečnost demokratického státu, protože se snaží o uchopení a následnou změnu či uspořádání moci, ať už legálně – skrze mechanismy zastupitelské demokracie, nebo nelegálně – prostřednictvím nátlaku, násilí a někdy i za pomoci teroristických metod. Projevy politického extremismu ve svých důsledcích zpochybňují a vážně narušují základní principy demokratického ústavního pořádku a s ním spojený systém hodnot:

- ❑ svrchovaný, jednotný a demokratický právní stát (čl. 1 Ústavy),
- ❑ úcta k právům a svobodám člověka a občana (čl. 1 Ústavy),

- ❑ lid je zdrojem veškeré státní moci a vykonává ji skrze zákonodárné, výkonné a soudní orgány (čl. 2 Ústavy),
- ❑ politický systém je založen na svobodné soutěži politických stran respektujících základní demokratické principy a odmítajících násilí jako prostředek k prosazování svých zájmů (čl. 5 Ústavy),
- ❑ politická rozhodnutí vycházejí z vůle většiny a respektují práva menšin (čl. 6 Ústavy).

Lze konstatovat, že protiextremistická politika v širším slova smyslu tvoří neoddělitelnou část komplexu opatření směřujících vůči těm, kteří narušují ústavní řád, politický režim a celkovou bezpečnost demokratického státu. Na tomto místě je vhodné připomenout i možné nástroje ochrany demokratického řádu ke kterým dospěli odborníci. Kupříkladu německý politolog Andreas Klump [5] uvádí následující:

- a) ústavně-právní ochrana demokracie (stanovení zákonných rámců působení politických stran, občanských sdružení a shromáždění),
- b) správně-právní či administrativně-právní ochrana demokracie (zřizování nebo pověřování institucí ke sledování a potlačování extremistických subjektů); v Armádě ČR se této činnosti věnuje Vojenská policie v úzké spolupráci s Poradenskou a informační linkou (dříve Otevřená linka armády) a pracovníky Inspekce ministerstva obrany (zejména s hlavním inspektorem ochrany lidských práv v rezortu obrany) a dlužno dodat, že v roce 2005 **nebyl Vojenskou policií šetřen žádný případ s motivem rasismu, xenofobie a extremismu mezi vojenským nebo civilním personálem;**
- c) trestně-právní ochrana demokracie (různé normy, které přímo nebo nepřímo slouží k potlačování politických extremistů); v rezortu obrany je u nás oblast lidských práv zajištěna především zákonem č.221/1999 Sb., o vojácích z povolání v platném znění a v navazujících vyhláškách MO ČR a uveďme ještě Rozkaz ministra obrany č. 20 „Prevence sociálně nežádoucích jevů“ ze dne 15. srpna 2005 – zásada nediskriminace je tak promítnuta do celého služebního procesu;
- d) diskurzivní ochrana demokracie, kterou je myšleno ideově-politické vypořádání se s politickým extremismem, protože skrze argumenty a ideovou osvětu demokracie vysvětluje a brání svoje základní hodnoty (veřejnou činností bezpečnostních složek např. vydáváním veřejně přístupných materiálů o extremismu, pořádání školení a seminářů pro státní zaměstnance nebo formou různých občanských iniciativ a adekvátní informovaností ze strany veřejnoprávních médií o problematice extremismu); v tomto ohledu si připomeňme nedávno realizovaný projekt „Prevence sociálně nežádoucích jevů u Univerzity obrany Brno na rok 2005“, který byl zaměřen do oblasti osvětové a vzdělávací, včetně poradenské činnosti pro studenty i zaměstnance v souvislosti s náznaky xenofobií a rasistických postojů, identifikovaných zejména u mladších ročníků a vojáků s nižším vzděláním.

Užší pojetí protiextremistické politiky

V užším slova smyslu je protiextremistická politika vnímána jako organická část pouze vnitřní bezpečnostní politiky demokratického státu, která je přímo zaměřena na prevenci, monitoring, eliminaci, či přímý postih konkrétních projevů extremismu. Jedná se o různá

specializovaná opatření a programy, jež jsou uplatňovány vůči jednotlivým politickým extremistickým směrům: pravicový, levicový, náboženský, etnický, regionální a environmentální. Může jít však i o celospolečenské programy překračující sféru vnitřní bezpečnosti, které jsou realizovány v rámci státní multikulturní politiky, nebo jsou součástí politiky proti rasismu a antisemitismu. Z toho vyplývá, že se jednotlivá opatření protiextremistické politiky v širším a užším slova smyslu často prolínají a doplňují.

Protiextremistická politika demokratického státu se zaobírá i jednáním, které bylo motivováno extremistickými postoji a naplňuje znaky skutkové podstaty trestného činu nebo přestupku. Patří sem i útoky vůči symbolům a představitelům demokratického politického systému, jsou-li motivovány apriorní ideovou a náboženskou nenávistí. V této souvislosti se v našich podmínkách hovoří o tzv. kriminalitě s extremistickým podtextem.

Povaha těchto trestných činů je však sporná, neboť ne vždy lze jednoznačně určit, je-li čin motivován apriorní ideologickou a náboženskou nenávistí, nebo je „pouze“ projevem špatných mezilidských vztahů. Z toho vyplývá, že se na tomto úseku protiextremistické politiky nedaří jasně rozlišovat politickou a nepolitickou dimenzi různorodých extremistických projevů.

Navíc jsou s extremismem spojovány i některé subkultury: squatting, sprejství (graffiti), divácké násilí (hooligans), darking [6]. Protiextremistická opatření v jednotlivých demokratických státech se potom různí, neboť se k těmto fenoménům přistupuje s větší či menší tolerancí. Jinak je tomu ovšem ve vztahu k tzv. diváckému násilí, které je vnímáno jako velmi vážný problém vyžadující adekvátní pozornost na úrovni prevence i represe [7], a to nejen v národním, ale zejména v nadnárodním rámci. Tato problematika je u nás řešena v závazném Pokynu policejního prezidenta č. 100 z 6. června 2002 a celá činnost je při policejních akcích koordinována přímo z policejního prezidia. Policejní specialisté pracující na úseku extremismu byli pověřeni sledováním situace v oblasti diváckého násilí a jejich činnost se zatím velmi dobře osvědčila jak při domácích zápasech, tak při zápasech mezinárodních. Za bezpečnostní opatření v dané lokalitě však odpovídají příslušní policejní funkcionáři se kterými specialisté spolupracují. Pro klidný a bezpečný průběh zápasu je důležitá nejen již zmíněná spolupráce se specialisty Služby kriminální policie a vyšetřování, ale také s organizátory zápasů a s kluby.

Na druhé straně, problematika tzv. darkerů a phaerkerů je zase čistě naší národní zvláštností. Pod extremismus bývají někdy podřazovány i tzv. techno-party a antiglobalizační street-party, kterých se zúčastňují individua zejména z anarchoautonomního prostředí.

Nástin principů protiextremistické politiky ČR

Principy protiextremistické politiky by měly v každém demokratickém státě v jejich finální a jednotné podobě formulovat svrchované státní orgány na základě teoretických poznatků společensko-vědních disciplín, které se problematikou extremismu zabývají. Nejdále při výzkumu fenoménu extremismu jsou němečtí odborníci, kteří konstituují v rámci humanitních věd „hraniční“ obor, zabývající se výhradně extremismem. Do budoucna by mohl být doplněn multikulturními a etnickými studiemi. Při výzkumu extremismu a následných opatřeních vůči němu se jednak zobecňují závěry z konceptů totalitarismu ke kterým došli Hannah Arendtová, Carl Joachim Friedrich a Franz Neumann; na druhou stranu politologové Uwe Backes a Eckard Jesse (vydávající ročenku Extremismus & Demokratie) se snaží zobecnit i poválečnou německou protiextremistickou politiku. Akademická diskuze však zatím nedošla ke shodě, což se odráží v neujasněnosti pojmového aparátu a při definování samotného extremismu,

který je zatím přijímán v obecné rovině jako antiteze demokracie. Vytváření obecně platných závěrů v oblasti výzkumu extremismu zároveň naráží i na historické a kulturní zvláštnosti zemí sjednocující se Evropy.

Přes tuto skutečnost je potřebné jasně formulovat zásady protixtremistické politiky českého státu, neboť jinak hrozí určitá nekoncepčnost, která může negativně ovlivnit konečnou podobu této politiky a zdiskreditovat ji v očích veřejnosti. Adekvátně vytyčené zásady neboli principy mohou také zkvalitnit spolupráci mezi množstvím současných aktérů protixtremistické politiky a zmírnit jejich vzájemné střety.

Rozmanitost vymezení extremismu se promítá i do různých modelů obrany demokracie. Německý autor Andreas Klump [8] shrnul tyto koncepce do určitých skupin. První je hodnotově relativistická, neboť poskytuje bez výjimky prostor všem politickým silám a dává tím stejnou svobodu i nepřátelům demokracie. Druhá je autoritativní, protože nezaručuje žádnou svobodu nepřátelům demokracie. Třetí je antikomunistická varianta, která nepřiznává žádnou svobodu levicovým extremistům. Čtvrtá je antifašistická varianta, která zase nepřiznává žádnou svobodu pravicovým extremistům. Pátá je liberálně demokratická, která neposkytuje žádnou svobodu všem nepřátelům svobody, a právě tato varianta je v mnohém inspirující pro formulaci zásad protixtremistické politiky našeho státu.

Na základě myšlenek německých a našich odborníků, jakož i dosavadních zkušeností z realizace protixtremistické politiky v Německu a u nás, je možné nastítnit, bez nároku na úplnost a univerzálnost, následující principy:

1. proporcionalita,
2. proaktivnost,
3. derogačnost (právně znamená zrušení, ale může jít i o omezení práv),
4. preventivnost,
5. komplexnost.

Ad 1: Proporcionalita

Tento princip vychází z myšlenky, že demokracie nemůže poskytovat žádnou svobodu svým nepřátelům, ať zprava či zleva nebo těm, které nelze vymezit na základě pravo-levého politického spektra. Jde o překonání zažitě bezpečnostní praxe, kdy je větší pozornost věnována boji proti projevům buď pravicového nebo levicového extremismu, na základě historických zvláštností dané země. Z principiálního hlediska je tedy zapotřebí bojovat stejnou intenzitou vůči všem směrům extremismu, ať už jde o pravicový, levicový, náboženský, etnický, regionální nebo environmentální.

Jedná se vlastně o negaci politického extremismu ve všech podobách, ve formě jakéhokoli smýšlení či úsilí, které narušuje základní hodnoty (lidská práva a svobody) a principy (právní stát, politický pluralismus) našeho demokratického státu. Tento princip totiž zavazuje každého aktéra protixtremistické politiky k obrannému jednání vůči všem politickým extremistům různého ražení, neboť ten, kdo bojuje proti jednomu směru extremismu a druhý brání, nemůže být hodnověrným obhájcem demokracie.

Na druhou stranu, ačkoli princip proporcionality vyžaduje v kontextu s předešlým bdělost a rozhodné jednání vůči všem projevům extremismu, není možné jednat s takovou horlivostí, která by přerostla v politickou inkvizici a „hon na čarodějnice“. Princip proporcionality tedy vyžaduje i určitou míru vyváženosti rozhodného jednání. Fanatismus svobody totiž vždy nevy-

hnutelně vede k jejímu potlačení. Zde vzpomeňme například mccarthismus [9] ve Spojených státech. Princip proporcionality tak vylučuje politickou jednostrannost a zaslepenost, a dodal by naší protiextremistické politice hodnotový a normativní fundament.

Ad 2: Proaktivnost

Princip proaktivnosti úzce souvisí s ofenzivně prováděnou protiextremistickou politikou, která se snaží ochraňovat základní hodnoty a principy demokratického státu již v předpolí extremistických aktivit, tedy než překročí zákon [10]. Proaktivností by se tak tlumily mocenské ambice extremistů již v době, kdy bezprostředně ještě neohrožují bezpečnost našeho státu. Pro realizaci určitých protiextremistických opatření by potom stačilo pouze potenciální ohrožení. Jde o velmi citlivou oblast, neboť jen ztěžší se dají vymezit zřetelné hranice proaktivně působící protiextremistické politiky. Příklad od případu by musela být asi řešena otázka, nakolik může demokracie snášet či tolerovat své nepřátele, nakolik například mohou nebo nemohou být trpěny názory urážející národy nebo národnostní skupiny apod. Nešlo by o netoleranci, ale o aktivní toleranci, při které nad pouhé strpění toho, s čím nesouhlasím, vystupuji proti všem projevům intolerance, a to i za cenu zákonných zákazů určitých názorů. Takováto tolerance by byla prezentována silným postojem, který by nechránil pouze lidská práva, ale i hodnoty našeho demokratického státu.

V této souvislosti je možno konstatovat, že před Ústavním soudem ČR doposud nebyla řešena otázka omezení svobody projevu za situace, kdy je nebezpečí pouze potenciální, ale je možno uvést v této věci nález Ústavního soudu ČSFR. ÚS ČSFR svého času konstatoval, že bezpečnost státu a bezpečnost občanů si žádají zabránit podpoře a propagaci hnutí, která bezpečnost státu a občanů ohrožují. Hnutí, která prokazatelně směřují k potlačení občanských práv anebo k hlásání vymezené zášti, ať jsou jakkoli pojmenována a zdůvodňována sebelepšími ideály nebo cíli, jsou hnutími, která demokratický stát, jeho bezpečnost a bezpečnost jeho občanů ohrožují. Jejich postih je proto v plném souladu s omezeními, která připouští Listina čl. 17, odst. 4. Ačkoli tedy vyřčení určitých názorů samo o sobě bezprostředně nebezpečné není, potenciální nebezpečí pro bezpečnost demokratického státu z nich pramení.

Nelze však učinit obecný závěr, jaká míra svobody projevu je žádoucí. Při posouzení nezbytnosti omezení svobody projevu je nutno brát v úvahu politické a ústavní uspořádání, stabilitu vlády a demokratický konsenzus s daným typem politického režimu, tradice, historickou zkušenost. Je dnes zřejmé, že kontinentální evropské země jsou po zkušenostech s hltrovských nacismem a sovětským komunismem opatrnější při tolerování ideologií hlásajících náboženskou, třídní nebo rasovou zášť než je tomu ve Spojených státech [11]. Ve většině evropských zemích jsou totiž zavedeny skutkové podstaty trestných činů, které hlásání určitých názorů či ideologií zakazují.

Ad 3: Derogačnost

Tento princip je úzce spjat s proaktivně prováděnou protiextremistickou politikou, která se dotýká státem garantovaných základních práv a svobod, jak bylo výše naznačeno v případě možného omezení práva na svobodu projevu. Svoboda projevu totiž nepatří mezi nederogovatelná práva, a proto může být omezena. Tuto situaci předvídá i Listina v čl. 17 odst.4, kde je uvedeno, že lze omezit svobodu projevu a právo na informace za podmínky:

1. že se tak děje na základě příslušného zákona,
2. jde-li o opatření v demokratické společnosti nezbytné pro:
 - ochranu práv a svobod druhých,
 - bezpečnost státu,
 - veřejnou bezpečnost,
 - ochranu veřejného zdraví a mravnosti.

Opatření proti extremismu mohou tedy za určitých podmínek využít možnost derogace, tj. omezení základních práv a svobod. Děje se tak zejména v případech, kdy jde o preventivní potlačení extremistických aktivit. Dále se může jednat o situace, kdy extremisté při sledování svých mocenských ambicí začnou ve velkém rozsahu užívat nelegální, násilné a teroristické metody a prostředky. Častěji však jde o případy, kdy například obecní úřad může zakázat shromáždění, a tím omezit sdružovací právo, pakli-že by oznámený účel takového shromáždění směřoval k výzvě:

- a) popírat nebo omezovat osobní, politická nebo jiná práva občanů pro jejich národnost, pohlaví, rasu, původ, politické nebo jiné smýšlení, náboženské vyznání a sociální postavení, nebo rozněcovat nenávist a nesnášenlivost z těchto důvodů,
- b) dopouštět se násilí nebo hrubé neslušnosti,
- c) jinak porušovat ústavu a zákony.

Existují i další, zákonem předvídané možnosti zákazu shromáždění, ale ty nemají natolik „silnou“ vazbu k extremismu jako výše zmíněné.

V průběhu devadesátých let se několik obcí v ČR pokusilo přijmout tzv. „antikomunistické vyhlášky“, které směřovaly k tomu, aby na území těchto obcí byla zakázána činnost komunistické strany, popř. propagace komunismu, přičemž se do těchto vyhlášek někde dostala i ustanovení o nepřípustnosti propagace fašismu (což postihuje trestní zákon). Ústavní soud však tyto vyhlášky zrušil, protože nepatří do samostatné působnosti obcí upravovat podmínky činnosti politických stran, a rovněž je z působnosti obcí vyjmuta oblast trestných činů a přestupků, které stanoví pouze zákon.

Ukazuje se, že je potřebné v této souvislosti stručně objasnit hlavní zásady omezení základních práv a svobod. Ve vztahu k derogovatelnosti je nutno rozlišovat tři kategorie základních práv:

1. Základní práva nederogovatelná již ze své podstaty.
2. Základní práva s možností jejich omezení z důvodů a za okolností zakotvených v Listině a dalších zákonech.
3. Práva garantující řádný proces a nejdůležitější práva obviněného nebo osoby podezřelé ze spáchání trestného činu.

Pokud jde o první kategorii, je zapotřebí zvýraznit, že obecné mezinárodní právo nepřipouští jako krizové opatření derogaci všech základních práv. Jde o tzv. nedotknutelná práva, do nichž stát nesmí zasahovat a musí je ponechat nedotčena i v době krizové situace. Jedná se o práva a svobody zakotvené v mezinárodních smlouvách, které nelze omezit za žádných okolností, jako je svévolné zbavení života, kruté zacházení, zákaz otroctví, zákaz retroaktivity a další.

Ve druhém případě se jedná o základní práva, jejichž omezení připouští v našich podmínkách Listina a potažmo příslušné zákony. Jedná se zejména o situace, kdy je bezprostředně ohrožen ve značném rozsahu vnitřní pořádek a bezpečnost České republiky, životy a zdraví nebo majetkové hodnoty. Jedná se o přijetí nevojenských krizových opatření, jež je možno nařídit na základě zákona o krizovém řízení nebo zákona o integrovaném záchranném systému. Není-li možné efektivně odvrátit vzniklé ohrožení činností správních úřadů a složek integrovaného záchranného systému, může vláda vyhlásit nouzový stav, a to na základě zákona o bezpečnosti České republiky. Za nouzového stavu nebo za stavu ohrožení státu lze pak podle zákona o krizovém řízení omezit některá základní práva nebo vydat některá omezující nařízení (§ 5-7). Určitá omezení potom vyplývají i ze zákona o integrovaném záchranném systému (§ 19-25). V daném případě by nešlo o použití ústavního zákona o zajišťování obrany České republiky, neboť tento zákon se aplikuje v případě vnějšího napadení státu.

Ke třetímu případu je nutno zdůraznit, že tato omezení se netýkají práv obviněného či podezřelého nebo jiných garancí trestně právních. Tedy i za krizových situací jsou garantována některá základní práva, která nelze derogovat, včetně práva na soudní ochranu a spravedlivý proces. Listina, v souvislosti se zaručením osobní svobody, stanoví v článku 8, že nikdo nemůže být trestně stíhán nebo zbaven svobody jinak než z důvodů a způsobem který stanoví zákon. Přičemž obviněného nebo podezřelého z trestného činu je možno zadržet jen v případech stanovených v zákoně (odst. 3). Zadržená osoba musí být tedy ihned seznámena s důvody zadržení, vyslechnuta a nejpozději do 48 hodin [12] propuštěna na svobodu nebo odevzdána soudu. Trestní právo tak nemůže jít nad rámec ustanovení Listiny, tzn. že další omezení svobody zadržené osoby nad tento rámec nepřipadá v úvahu. Rovněž další časová omezení a záruky obsažené v článku 8 Listiny (zatčení, vazba) jsou nederogovatelné.

Z dalších procesních zásad, které vycházejí z Listiny, je v souvislosti s naším výkladem vhodné uvést právo osoby odepřít výpověď, kterou by způsobila nebezpečí trestního stíhání sobě nebo osobě blízké. Dále i právo na právní pomoc v řízení před soudy, jinými státními orgány či orgány veřejné správy, a to od počátku řízení (článek 37). S tím souvisí i právo na obhajobu. Právo obviněného odepřít výpověď je absolutní a nesmí ho být za žádných okolností zbaven (článek 40). Zmíněná práva zaručená Listinou jsou přiznána i cizincům. Právě tato základní procesní práva obviněného nebo podezřelého jsou v Listině koncipována, na rozdíl od jiných práv, bez možnosti jejich zákonného omezení. Trestní právo v tomto smyslu pouze aplikuje zmiňovaný článek 8 Listiny a nezavádí jiná omezení těchto práv obviněného nebo podezřelého [13].

Ad 4: Preventivnost

Princip preventivnosti by zdůraznil fakt, že postihy, zákazy a trestně-právní represe reagují na důsledky extremistických projevů, ale neřeší jejich příčiny. Rovněž mentalita zákazů často vypovídá o neschopnosti řešit konflikty v jejich prvopočátcích. Koneckonců, je nutno mít v boji proti extremismu na paměti, že demokracie by měla porážet své nepřátele ideovou převahou svého modelu a přesvědčovací silou svých argumentů. Zároveň je potřeba se smířit s faktem, že extremismus se nedá vykořenit ani zcela odstranit ze života naší společnosti. Dá se jenom eliminovat a vykázat na okraj politického spektra, kde bude mít pouze marginální význam při ovlivňování politických procesů. Zároveň se však dá mnoha excesům předcházet, nebo alespoň efektivní prevencí snížit míru použití nelegálních prostředků a násilí ze strany extremistů. V neposlední řadě

může potom plnit preventivní úlohu i důsledně a promyšleně prováděná ucelená protiextremistická politika, kde většina státních i nestátních aktérů má koncipovány programy preventivně chránící před extremisty různého ražení tu či onu oblast naší společnosti.

Zmapování a postižení různorodých příčin extremismu na našem území je především záležitostí akademické sféry, kde by měly nalézt své místo zejména politologické, sociologické, státoprávní, sociálně-psychologické, sociálně-pedagogické, ale i filozofické analýzy a koncepty řešení. Obecně lze konstatovat, že problematika charakteristiky, typologie, ideových a programových východisek, postojů či identity extremistů při zohlednění historického a geograficko-kulturního kontextu není zatím uspokojivě zvládnuta. V tomto směru tedy akademická sféra pokulhává za požadavky a potřebami naší společenské praxe.

Protiextremistická politika českého státu by neměla být tabuizována, ale naopak by měla být velmi transparentní ve vztahu k nejširší veřejnosti. V našich podmínkách věnují extremismu pozornost hromadně sdělovací prostředky, ale pouze jen některá periodika, což souvisí i se specializací konkrétních žurnalistů a jejich kontakty s aktivisty postupujícími proti rasismu. Zde je možné zmínit týdeník Respekt, týdeník Reflex a Literární noviny. Dále se v novinách sporadicky objevují články od autorů ze státní i nestátní sféry, kteří se zabývají tématy souvisejícími s extremismem. V tomto směru by si problematika extremismu zasloužila samostatný časopis či jiné periodikum, které by pravidelně, seriózně, proporcionálně a systematicky informovalo širokou veřejnost o problematice extremismu v našem a v evropském kontextu. Zatím je veřejnosti prostřednictvím webových stránek dostupná alespoň zpráva o problematice extremismu zpracovávaná každoročně Ministerstvem vnitra České republiky a dalšími subjekty státní správy. Dalšími mediálními prostředky, které jsou využívány k informování veřejnosti o extremismu jsou profesní časopisy „Policista“ a „Kriminalistika“. V neposlední řadě se k tomuto tématu vyjadřuje i tiskový servis odboru prevence kriminality Ministerstva vnitra České republiky.

Na základě zákona č. 192/2002 Sb., o Českém rozhlasu, ve znění pozdějších předpisů, i toto médium má poskytovat objektivní informace o extremismu a vyváženou nabídku pořadů pro všechny skupiny obyvatel tak, aby odrážely rozmanitost pluralitní demokratické společnosti a zároveň posílily vzájemné porozumění, toleranci a soudržnost. Podle zákona č. 231/2001 Sb., o provozování rozhlasového a televizního vysílání a o změně dalších zákonů, ve znění zákona č. 309/2002 Sb., se ochrana rovnoprávného postavení menšin promítá do zákazu vysílat pořady podněcující k nenávisti z důvodu rasy, pohlaví, náboženství, národnosti nebo příslušnosti k určité skupině obyvatelstva. Zároveň jedním z kritérií pro výběr uchazeče o licenci k vysílání je tímto zákonem stanoven přínos žadatele k zajištění rozvoje kultury národnostních, etnických a jiných menšin v České republice.

V tomto ohledu je zajímavé zmínit některé zkušenosti našich německých sousedů, kde funguje od roku 2001 „program vystoupení“ (Aussteiferprogramm) z pravicově extremistické scény. Ten je rozdělen na dvě části s tím, že v první jsou oslovováni vedoucí osoby a aktivisté pravicově extremistické scény ze strany pracovníků na ochranu ústavy. A druhý bod představuje zavedení kontaktního telefonu, na nějž se může obrátit o radu a pomoc každý, kdo hodlá vystoupit z německé pravicově extremistické scény. Získané poznatky následně slouží k informování veřejnosti o nebezpečí pravicových extremistů, kteří vyvíjející svoji činnost v SRN. Dlužno dodat, že každoročně zpracovávaná „Zpráva o ochraně ústavy“ může být kdykoliv ze strany občanů vyžádána k prostudování, přičemž je přístupná i na internetu. Kromě této zprávy organizuje Spolkový úřad na ochranu ústavy (BfV) i putovní výstavu po Německu s názvem „Týká se to tebe!“

(Es betrifft Dich), která zdůrazňuje potřebu svobody v demokratickém státě a to, co ji ohrožuje. V neposlední řadě začátkem roku 2006 vznikl nový projekt spolkového ministerstva pro rodinu s názvem „Podpora různosti, tolerance a demokracie“ (Förderung von Vielfalt, Toleranz und Demokratie), který se má zaměřovat jak na pravicový a levicový extremismus tak i na islámský extremismus. Rozpočet tohoto nového multikulturního projektu činí 19 mil. eur.

Ad 5: Komplexnost

Spočívá především v tom, aby protiextremistická politika našeho státu dokázala programově sladit výše uvedené principy, které se vzájemně prolínají, doplňují, ale i střetávají, neboť postihují složitý a mnohostranný fenomén. Komplexnost předpokládá i překrývání se různých protiextremistických opatření v místním, regionálním, celostátním a mezinárodním měřítku. V neposlední řadě, komplexnost předpokládá cílenou a úzkou spolupráci jednotlivých subjektů působících v boji proti extremismu v demokratické společnosti.

V našich podmínkách opatření vůči extremismu nepřijímají pouze státní orgány a instituce primárně zaměřené na oblast vnitřní bezpečnosti – Ministerstvo vnitra ČR, Bezpečnostní a informační služba (BIS), policie a justice – ale zapojují se další státní orgány a instituce, jako Ministerstvo obrany, Vojenské obranné zpravodajství (VOZ), Vojenská zpravodajská služba (VZSI) nebo i Úřad pro zahraniční styky a informace (ÚZSI), dále státní orgány zaměřené na školství, kulturu, mládež a lidská práva. Do boje proti extremismu se zapojují i vrcholné ústavně-politické orgány státu, jako je parlament a vláda, nezustávají však stranou ani různé občanské spolky a struktury. Samozřejmě, že i akademická sféra se dlouhodoběji (vytvářením specializovaných pracovišť k výzkumu extremismu, periodik či edicí) anebo ad hoc (vydáním publikace, uspořádáním konference, semináře) přímo i nepřímo zapojuje do protiextremistické politiky, zvláště pak, je-li státem (např. granty) tato činnost podporována. Rovněž i vyšetřování trestných činů spojených s extremismem si vyžaduje znalecké posudky z oboru politologie, historie, sociologie apod.

Snaha o postižení všech subjektů participujících na protiextremistické politice vede některé autory k tomu, že vymezují i „zvláštní“ aktéry této politiky. Za takovéto aktéry postupu proti pravicovému extremismu v České republice potom považují i různé romské domobrany, vytvářené zpravidla ad hoc po rasistických útocích pravicových extremistů v různých lokalitách. Podle nich bude docházet k nárůstu radikálnosti obdobných romských seskupení v souvislosti s celkovým emancipačním procesem v romské minoritě a nedostatečným řešením romské otázky. Za určitých podmínek by mohl být zájem o prospěch vlastního etnika prý prosazován na úkor demokratických zásad a takováto romská uskupení bychom potom mohli zařadit mezi etnické extremisty, s tím dopadem, že by se tak stala nikoli subjektem, ale objektem protiextremistické politiky.

Stejně tak nelze mezi subjekty protiextremistické politiky demokratického státu řadit levicově extremistická uskupení, pro něž je specificky pojatý „antifašismus“ primární náplní jejich činnosti. V tomto případě máme na mysli Antifašistickou akci [14], která je napojena na obdobné militantní skupiny v rámci Federace sociálních anarchistů. Obdobné je to u jiných extremistických skupin bojujících mezi sebou navzájem, protože zahrnout je do protiextremistické politiky demokratického státu by odporovalo výše uvedenému principu proporcionality. Nutno dodat, že ten kdo používá násilí a nelegální metody, nemůže být součástí jakékoli politiky demokratického státu.

Závěr

Z výše uvedeného vyplývá, že česká protiextremistická politika není autonomní či nějak samostatně působícím druhem politiky, protože reaguje na fenomén, který je vícedimenzionální a má mnoho příčin a následných projevů politického i nepolitického charakteru. Z těchto důvodů ji nelze ani jednoznačně charakterizovat, ale musíme zdůraznit její konstitutivní charakter, neboť významně pomáhá stabilizovat náš demokratický politický režim. Na druhé straně je nutně negativistická, neboť potlačuje a eliminuje extremisty různého ražení, kteří narušují vnitřní bezpečnost a ústavně-právní rámec našeho státu. S tím souvisí i její regulativnost, protože ve velké míře používá za tímto účelem zákazy a různá nařízení. Celkově se dá konstatovat, že naše protiextremistická politika je prostorem velkého množství častých střetů mezi různými skupinami aktérů, ať již mezi institucemi v rámci státního aparátu, mezi státními a nestátními aktéry, v nestátní sféře, v akademickém prostředí, či dokonce na mezinárodním poli.

V procesu jejího utváření hrají významnou roli zásady či principy, které protiextremistické politice vtiskují zcela určitý hodnotový a normativní fundament, a zároveň výrazně ovlivňují její efektivnost. Dosud však naše protiextremistická politika trpí značnou nekonceptností, protože o jejích zásadách zatím polemizují pouze akademičtí pracovníci. Možnou variantu těchto principů, bez nároku na úplnost a univerzálnost, nabízí právě tento článek, který se může stát podnětem i pro diskuzi v rámci politicko-bezpečnostních orgánů našeho státu.

Odkazy a poznámky:

- [1] V tomto ohledu jsou diskutovanými otázkami volební úspěchy extrémně pravicových stran zejména v západní a východní Evropě, které jsou zdůvodňovány širokou škálou proměnných faktorů. Mezi ně patří ztráta bezpečí v důsledku zhroutení zavedeného sociálního systému jistot, rozpad práva a pořádku, zpochybňované hranice, všeobecné pocity frustrace a odpor vůči sílící migraci především muslimů. Není potom divu, že některá témata krajní pravice – jako imigrační politika, obhajoba národního státu, důraz na pořádek a boj vůči kriminalitě – oslovují širší veřejnost. To se projevilo v sérii voleb na jaře roku 2002, včetně 17 % hlasů, které ve Francii v dubnu 2002 sklidil Jean-Marie Le Pen, v úspěchu protiimigrační strany Pyma Fortuyna v Nizozemsku v květnu 2002 i mnohem menších úspěchů Britské národní strany v anglických komunálních volbách, kde strana v květnu 2002 dosáhla zvolení tří svých zástupců v Burnley. Připomeňme i úspěchy kontroverzní Národně demokratické strany Německa (NPD), která je dnes zastoupena ve dvou zemských parlamentech, v Sasku a v Meklenbursku.
- [2] Tyto zprávy (jejichž název se postupně měnil) jsou od roku 1998 pravidelně zpracovávány a snaží se mapovat daný stav různých extremistických subjektů a jejich projevů na našem území, včetně jednotlivých krajů. Jejich vytváření je výrazně inspirováno zprávami německého Úřadu na ochranu ústavy a prostřednictvím webových stránek jsou dostupné široké veřejnosti. Zprávy připravuje Ministerstvo vnitra (konkrétně odbor bezpečnostní politiky) ve spolupráci s Ministerstvem spravedlnosti, a zpravidla na nich participují zástupci Bezpečnostní informační služby, Úřadu pro zahraniční styky a informace, Ministerstva zahraničních věcí, Ministerstva obrany, Ministerstva školství, mládeže a tělovýchovy, Ministerstva kultury, Ministerstva práce a sociálních věcí, Nejvyššího státního zastupitelství a Rady vlády ČR pro lidská práva.
- [3] Fundamentální otázkou totiž zůstává, zda KSČM usiluje – navzdory razantní ideologické rétorice – o reformistickou změnu (směrování) vládní politiky, nebo radikální převrat celého systému. Teoretickou možností uchopení stávající pozice KSČM by se mohl stát koncept „izolacionistické strany“, který naznačuje odklon od antisystémové strany ke straně participující, vůči demokratickému režimu kritizující, avšak ne rigorózně odmítavé, stojící v principiální opozici. V daném kontextu je třeba poznamenat, že veřejnost jednoznačně nereflektuje KSČM jako extremistickou stranu, stejně tak konsenzuálně neodmítá její případné vládní angažmá.
- [4] Srovnej např. MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal. 2003, s. 91-92.
- [5] KLUMP, A. *Freiheit der Feinden der Freiheit? Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischem Extremismus*. www.extremismus.com/streitbar.
- [6] **Darking** nemůžeme jednoznačně zařadit mezi projevy politického extremismu, ani do kriminální činnosti s extremistickým podtextem. Z hlediska českého jazyka bychom mohli darkery označit jako stmívače nebo zhasínače, kteří

cíleně a organizovaně provádějí celoplošné odpojování elektrického proudu ničením úsečníků vysokého napětí. Trochu to připomíná ruskou ruletu nebo jiné adrenalinové „zábavy“, jako je sprejerství nebo hackerství, které mohou jejich účastníky přivést do vězení. V důsledku úmyslných zkratů se bez dodávek elektrické energie ocitají desítky až stovky domácností, firem, státních institucí, ale i zdravotnická zařízení a nemocnice. Těmito důsledky naplňují darkeři skutkovou podstatu trestného činu obecného ohrožení. Navíc někteří darkeři hovoří o tom, že jejich počínání není pouhou ujetou zábavou, ale bojem proti monopolu ČEZ, Telecomu a provozu jaderné elektrárny Temelín. Darkeři tímto svoji činnost falešně politizují a snaží se začlenit do současných antiglobalizačních hnutí. Nicméně jsou dnes darkeři některými bezpečnostními orgány našeho státu monitorováni jako extremisté levicového ražení. Dokonce se objevily názory vnímající darkery jako energoteroristy. Zejména díky tomu, že na internetu zveřejnili návod na výrobu „bomby“ z obyčejné žárovky nebo kondenzátoru. A také, že útočí proti telefonním ústřednám a budkám za pomoci výbušnin. Blíže viz DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia. 2003, s. 33-38.

- [7] Dokonce v Bavorsku se nedávno objevil „Sprengstielverbot“ (zákaz vysokých bot) na fotbalové stadiony a koncerty, protože těžké vysoké boty mohou prý sloužit jako nebezpečná zbraň. Na základě této vyhlášky mohou potom policisté donutit scházející se hooligans se buď zout a pokračovat pěšky, nebo opustit místo konané akce.
- [8] KLUMP, A. *Freiheit der Feinden der Freiheit? Die Konzeption der streitbaren Demokratie als demokratisches Fundament zur Auseinandersetzung mit politischem Extremismus*. www.extremismus.com/streitbar.
- [9] Mccarthismus bylo hnutí pojmenované podle senátora Josepha McCarthyho. Ten ke konci 40. let vytvořil tzv. výbor pro zjišťování neamerické činnosti, jenž sestavoval seznamy lidí, kteří se potom museli před ním zodpovídat ze své činnosti. Šlo zejména o lidi, kteří pracovali ve významných státních institucích a byli obviňováni z členství v komunistické straně či z komunistického přesvědčení.
- [10] Zde se vychází z německých zkušeností tzv. **konceptu bojovné demokracie** (streitbare Demokratie), neboli „bojovnícké demokracie“ (kämpferische Demokratie), jejíž zásady byly přeneseny i do naší protiextremistické politiky, přestože se tyto termíny u nás nepoužívají. Bojovná demokracie je vlastně reakcí na poměry ve výmarské republice, které umožnily legální nástup Hitlera k moci, a proto je ochrana demokracie přenášena jako by vpřed (Vorverlagerung), kdy ještě extremisté svými aktivitami neporušují zákon. Základní myšlenka bojovné demokracie spočívá v tom, že existují určité hodnoty a principy, které mají pro demokratický řád zvláštní význam, a ty potom nehodlá dávat k dispozici extremistům. Demokratický stát se tedy cítí být vázán určitými základními hodnotami, které je připraven bránit.
- [11] V USA k postihu totiž nestačí jenom abstraktní nebezpečí ohrožení chráněných zájmů, neboť zde se rozlišuje mezi pouhým hlásáním určitých myšlenek, byť propagující násilí, a přímým podněcováním k násilí. Omezit svobodu slova je potom možné pouze v případě, kdy násilí nebo porušení práva bezprostředně hrozí. Z výše uvedeného vyplývá, že řada projevů, které jsou v Evropě stíhány jako extremistické, se v USA těší ochraně prvního dodatku americké ústavy (svobodné vyznávání náboženství, svoboda slova, tisku, shromažďování, podávání peticí). Proti řadě projevů, jež jsou většinovou společností odmítány nebo jsou vůči ní dokonce nepřátelské, tak existuje pouze jeden prostředek – protiargumenty. S ohledem na zásadní význam svobody slova, což našlo výraz v teorii trhu myšlenek, je důsledkem i určitá tolerance k propagaci rasové či národnostní nesnášenlivosti. Spojené státy rovněž nikdy neratifikovaly Mezinárodní úmluvu o odstranění všech forem rasové diskriminace a k článku 20 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech učinily výhradu, že se nesmí dostat do konfliktu s ústavně zaručenými právy. Blíže o této problematice pojednává HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac. 2004, s. 136-139.
- [12] Dlužno dodat, že zadržovací lhůta 48 hodin je v českém právu velmi krátká, zvláště v případech závažné trestné činnosti, která předpokládá shromáždit potřebné důkazy a nezakládat obvinění pouze na domněnkách, i když reálných nebo později zdokumentovaných. V případě trestné činnosti s extremistickým podtextem, která může být úzce spjata i s terorismem, jde o to, že důkazy jsou zpravidla získávány na základě operativních poznatků a možností zpravodajských služeb. V tomto ohledu se situace nijak výrazněji nezměnila ani po našem vstupu do Evropské unie, kdy mohou české orgány činné v trestním řízení využívat možností Evropolu i možnosti soudní spolupráce v rámci EUROJUSTu. Podrobněji na adrese: www.know-europe.net/.
- [13] Srovnej PIKNA, B. Některé aktuální aspekty a možnosti omezení základních práv v České republice z hlediska ústavního a evropského práva po 11. září 2001. In *Bezpečnost České republiky*. Brno: Masarykova univerzita, 2002, s. 70-72.
- [14] Antifašistická akce (AFA) je neregistrovanou organizací sdružující militantní antifašisty, kteří vytvářejí akční skupiny a prosazují myšlenky mezinárodního hnutí ANTIFA. Hlavním úkolem AFA je prý boj proti projevům rasismu, antisemitismu, fašismu, xenofobii, sexismu, bolševismu, a zejména neonacismu v naší společnosti. Srovnej DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia, 2003, s. 32.

Publikace akademické sféry:

BASTL, M. *Radikální levice v České republice – devadesátá léta 20. století*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2001.
 BIEHLOVÁ, J., STAUDENMAIER, P. *Ekofašismus*. Olomouc: VOTOBIA, 1999.

- ČERNÝ, P. *Politický extremismus a právo*. 1. vyd. Praha: Eurolex Bohemia, 2005.
- DANICS, Š. *Extremismus*. 1. vyd. Praha: TRITON & Existencialia, 2003.
- DANČÁK, B., FIALA, P. (ed.). *Nacionální politické strany v Evropě*. Brno: Masarykova univerzita, 1999.
- FIALA, P. (ed.). *Politický extremismus a radikalismus v České republice*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 1998.
- FIALA, P., HANUŠ, J. (ed.). *Katolická církev a totalitarismus v českých zemích*. 1. vyd. Brno: CDK, 2001.
- HERCZEG, J. *Meze svobody projevu*. 1. vyd. Praha: Orac, 2004.
- HLOUŠEK, V., KOPEČEK, L. (ed.). *Rudí a růžoví: Transformace komunistických stran*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002.
- KAMÍN, T., MACHALOVÁ, T. *Kritika rasy a rasismu*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2003.
- KOTLÁN, P. *Demokracie ve stínu*. 1. vyd. Ostrava: Institut vzdělávání SOKRATES, 2003.
- MACHALOVÁ, T. (ed.). *Lidská práva proti rasismu*. 1. vyd. Brno: DOPLNĚK, 2001.
- MAREŠ, M. (ed.). *Etnické a regionální strany v ČR po roce 1989*. 1. vyd. Brno: CDK, 2003.
- MAREŠ, M. *Pravicový extremismus a radikalismus v ČR*. 1. vyd. Brno: Barrister & Principal, 2003.
- PEČÍNKA, P. *Zelená zleva? Historie ekologických stran v Evropě*. 1. vyd. Praha: G plus G, 2002.
- PIKNA, B. *Evropská unie. Vnitřní a vnější bezpečnost a ochrana základních práv (na pozadí boje s mezinárodním terorismem)*. Praha: Linde, 2002.
- RATAJ, J. „Za rasu a národ...“ Český neofašismus 90. let – tradiční východiska a soudobé proměny. In *Lidé města: Revue pro etnologii, antropologii a etologii komunikace*, č. 4/2000.
- ŠIMÍČEK, V. (ed.). *Bezpečnost České republiky*. 1. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2002.

Materiály administrativně státní sféry (některé interní):

- Bezpečnostní strategie České republiky*. Dostupné na World Wide Web: <http://www.mvcr.cz>
- CHMELÍK, J. *Extremismus*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1997.
- CHMELÍK, J. *Extremismus a jeho právní a sociologické aspekty*. 1. vyd. Praha: Linde, 2001.
- CHMELÍK, J. *Symbolika extremistických hnutí*. Praha: ARMEX, 2000.
- Extremismus a nová náboženství a sekty*. Kolektiv autorů. Praha: Ministerstvo školství, mládeže a tělovýchovy České republiky – Informativní materiál pro učitele, 1999.
- MAREŠOVÁ, A. (ed.). *Kriminologické a právní aspekty extremismu*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 1999.
- MAZEL, M. (ed.). *Příručka pro učitele k problematice extremismu*. Praha: MV ČR, 2002.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2001.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2002.
- Zpráva o problematice extremismu na území České republiky*. Praha: Ministerstvo vnitra České republiky – Odbor bezpečnostní politiky, 2003.

Ústavní a zákonné normy:

- Listina základních práv a svobod*.
- Ústavní zákon č. 1/1993 Sb., Ústava České republiky*.
- Ústavní zákon č. 110/1998 Sb., o bezpečnosti České republiky*.
- Ústavní zákon č. 222/1999 Sb., o zajišťování obrany České republiky*.
- Zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě*.
- Zákon č. 239/2000 Sb., o integrovaném záchranném systému*.
- Zákon č. 240/2000 Sb., o krizovém řízení*.
- Zákon č. 283/1991 Sb., o Policii České republiky*.
- Zákon č. 424/1991 Sb., o sdružování v politických stranách a politických hnutích*.
- Zákon č. 3/2002 Sb., o svobodě náboženského vyznání a postavení církví a náboženských společností a o změně některých zákonů (zákon o církvích a náboženských společnostech)*.
- Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky*.

Internetové adresy:

- <http://racek.vlada.cz/usneseni/usneseni.test.nsf/u.../>
- http://www.bis.cz/info_.html
- <http://www.bis.cz/vz2001/vz2001.10.html>
- <http://www.e-law.cz/zakony/unrasa.htm>
- <http://www.mvcr.cz>